

Centar za edukaciju, savjetovanje i istraživanje
Center for Education, Counselling and Research

„A gdje su žene?“

Analiza statusa žena u političkim strankama ususret lokalnim izborima 2017. godine

Urednica: Tajana Broz

Autorice: Tajana Broz i Maja Gergorić

Nakladnice: CESI - Centar za edukaciju, savjetovanje i istraživanje

Zagreb, prosinac 2016. godine

Projekt „A gdje su žene?“ financijski podupire Grad Zagreb

Uvod

Nakon izvanrednih parlamentarnih izbora 2016. godine našli smo se u situaciji da nakon godina aktivizma i jačanja žena u politici, kao i rada ženskih organizacija u političkim strankama, imamo najmanje izabranih žena u Hrvatski sabor od 90ih godina prošlog stoljeća. Direktni mandat osvojilo je njih svega 12,5%, a nakon odlazaka mahom muškaraca u Vladu RH, u trenutku pisanja ovog izvještaja u Hrvatskom Saboru je 18,5% žena. Pred nama su lokalni izbori u svibnju 2017. godine na kojima će po prvi puta vrijediti sankcije za političke stranke koje na izbornim listama neće poštovati uravnoteženu zastupljenost žena i muškaraca. Projektom "A gdje su žene? Rodna ravnopravnost na lokalnim izborima" u okviru kojeg je nastala ova analiza željele smo spriječiti da i na lokalnim izborima 2017. dođe do nazadovanja rodne ravnopravnosti u politici. Također nam je primaran cilj bio osnažiti žene za aktivniju participaciju u politici, osvijestiti ih kako mogu preći preko prepreka koje im otežavaju aktivnu političku participaciju, te im pomoći u izgradnji svoje *online* političke kampanje kao pripremu za lokalne izbore 2017. godine, a što smo pokušale učiniti kroz iznimno uspješnu edukaciju održanu u suradnji s agencijom Lude ribe u prosincu 2016. godine. Projektom smo ujedno informirale političke stranke o tome kako postići rodnu ravnopravnost na stranačkoj razini. Kako bismo pak ispitale kako je moguće da smo nakon svega učinjenog vezano uz pitanje političke participacije žena došli na ovako mizernu zastupljenost žena u Hrvatskom saboru, koje su prepreke s kojima se žene u političkim strankama suočavaju i kako ih nadvladati te koju ulogu u tome imaju kvote napravile smo ovu analizu.

Statistički podaci o zastupljenosti žena u tjelima odlučivanja u RH

Posljednjih 15 godina politička participacija žena stagnira s tendencijom pogoršanja usprkos zakonskim rješenjima koja su imala za cilj unaprijediti broj žena koje sudjeluju u procesima odlučivanja na lokalnoj, regionalnoj¹ i nacionalnoj razini.

Iako je Grad Zagreb kao najveća i najurbanija sredina uvijek bio predvodnik u zastupljenosti žena na političkim pozicijama uočljivo je da se politička participacija žena u Gradu razlikuje u odnosu na razinu odlučivanja, ali i na gradsko područje. Tako je analiza koju je proveo CESI nakon posljednjih lokalnih izbora 2013. godine ukazala na još uvijek prisutne određene strukturne prepreke ravnopravnom sudjelovanju žena u političkom životu Grada Zagreba.

U Gradsku skupštinu izabrano je 35% žena, no nakon što su pojedini/e izabrani/e zastupnici/e stavili/e mandate u mirovanje udio žena u skupštini pao je na 31% (izabrano je 18 žena, a nakon konstituiranja u skupštini sjedi 16 žena). Više žena izabrano je samo u Istarskoj županiji (36%). Sedamnaest vijeća Gradskih četvrti broji ukupno 279 članova i članica. Ukupno je članovima/cama postalo 69 žena (25%). To ukazuje da je na ovoj razini odlučivanja udio žena značajno manji nego u Gradskoj skupštini, pri čemu primjerice u Vijeću gradske četvrti Podsljeme nema niti jedne žene, u Gornjoj Dubravi je samo jedna (od 19

¹ Podaci o zastupljenosti žena nakon lokalnih izbora 2013. godine za Grad Zagreb i jedinice područne (regionalne) samouprave - županije su preuzeti iz CESIjeve analize *Sudjelovanje žena u lokalnim izborima 2013. godine na regionalnoj/županijskoj razini*, ur. Tajana Broz (2013)

članova) kao i u Brezovici (od 11 članova). S druge strane u Gradskim četvrtima Donji Grad i Gornji grad – Medveščak izabrano je 40% žena, u Gradskoj četvrti Novi Zagreb – istok 36%, a u gradskim četvrtima Podsused – Vrapče i Črnomerec 33% (Broz, 2013).

Gledajući razinu RH na kandidacijskim listama za županijske skupštine 2013. godine bilo je 2747 žena što je porast od 823 žene odnosno 4 posto u odnosu na 2009. godinu kada su ukupno kandidirane 1924 žene. Time je zastupljenost žena na kandidacijskim listama porasla s 28 posto na 32 posto. Usprkos rastu broja kandidiranih žena, udio osvojenih mandata u županijskim skupštinama za žene pao je sa 23 na 21 posto. Najviše je žena izabranih u županijsku skupštinu Istarske županije i Varaždinske županije te gradsku skupštinu Grada Zagreba, a najmanje u županijsku skupštinu Zadarske županije.

Na istim lokalnim izborima 2013. godine ukupno je za županice kandidirano 69 žena što je 23 posto u ukupnom broju kandidata, no izabrana je jedna županica i to u Sisačko – moslavačkoj županiji², dok je mjesto zamjenica župana i županice ukupno osvojilo 9 žena. Udio zamjenica župana u ukupnom broju zamjenika župana i županice iznosi 22,5 posto što je rast od 5 posto u odnosu na lokalne izbore održane 2009. godine.

Prema istraživanju koje je provela Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova³ na lokalnim izborima 2013. godine žene u općinskim vijećima činile su 16,1%, a u gradskim vijećima 22,6%. Prema istom istraživanju samo je 6,8% žena postalo načelnicama općina, među zamjenicima/ama gradonačelnika/ca ih je 25,4%, a gradonačelnice u čine 7,9% od ukupnog broja gradonačelnika/ca.

Na nacionalnoj razini postojao je trend laganog rasta zastupljenosti žena i na izbornim listama i u Saboru, ali izbori 2015. i 2016. godine prekinuli taj trend te je došlo do negativnog preokreta u području rodne ravnopravnosti u politici. Nacionalni su izbori 2015. godine doveli do najmanjeg broja žena u Saboru u zadnjih 10 godina, a izbori 2016. godine još su otišli dodatni korak nazad i vratili političku participaciju žena na stanje iz 90ih godina prošlog stoljeća. Primjetan je i trend nepoštivanja rodni kvota od 40% na kandidacijskim izborima kod manjih i većih stranaka. Iako se generalno čini da je rodna kvota ispoštovana na kandidacijskim listama, došlo je do malog broja žena koje su ujedno i osvojile mandat (samo 15,23 posto 2015. godine i 12,5 posto 2016. godine). Od nepoštivanja rodni kvota na kandidacijskim listama, stavljanja najvećeg broja žena u donju polovicu izbornih lista odakle nemaju realnu šansu dobiti mandat u Saboru te da su manje stranke te koje su većinom poštivale rodne kvote (za razliku od većih stranaka) nije iznenađujuće da je broj žena u Saboru izuzetno mali te je svrstao RH među najlošije zemlje u Europskoj Uniji po pitanju političke participacije žena u parlamentima.

Prošli izbori su ujedno bili i prvi, a onda netom nakon njih su u 2016. slijedili i drugi na kojima su bila primijenjena nova pravila, a to je mogućnost preferencijalnog glasovanja. Uočen je porast personaliziranih kampanja političara i političarki, ponajprije na Facebooku, ali i na

² Radi se o Marini Lovrić Merzel koja je zbog sudskog postupka koji je protiv nje pokrenut, a vezano uz niz kaznenih djela, podnijela ostavku na tu dužnost 2014. godine

³ Istraživanje: Lokalni izbori u republici hrvatskoj 2013. godine u odnosu na promicanje načela ravnopravnosti spolova, Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, 2013, <http://www.prs.hr/attachments/article/1797/Izvine%20A1%C4%87e%20za%202013%20-%20Istra%20BEivanje%20-%20Lokalni%20izbori%202013.pdf> (pristupljeno 10. siječnja 2017.)

Twitteru i Instagramu u nadi da će im birači i biračice dati svoj preferencijalni glas. Međutim, mali broj preferencijalnih glasova govori i da većina političara i političarki ili nije svjesno o mogućnosti vođenja *personaliziranih* kampanji ili nemaju dovoljno znanja i vještina za vođenje istog, ali i da građani i građanke nisu prepoznali davanje preferencijalnog glasa kao nadogradnju postojećeg načina davanja glasa. Preferencijalnim je glasovima svoju poziciju na listi na izborima 2016. godine promijenilo 22 kandidata, od čega samo dvije žene - Bruna Esih i Anka Mrak Taritaš.

Zakonski okvir⁴

Rodne su kvote u Hrvatskoj uvedene 2008. godine Zakonom o ravnopravnosti spolova, organskim zakonom, koji u članku 15. kaže:

„(1) Prilikom utvrđivanja i predlaganja liste kandidata/tkinja za izbor zastupnika u Hrvatski sabor, za izbor članova predstavničkih tijela jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave kao i za izbor članova u Europski parlament političke stranke i drugi ovlašteni predlagatelji dužni su poštivati načelo ravnopravnosti spolova i voditi računa o uravnoteženoj zastupljenosti žena i muškaraca na izbornim listama sukladno članku 12. ovoga Zakona.

(2) U cilju provedbe stavka 1. ovoga članka političke stranke i drugi ovlašteni predlagatelji pri utvrđivanju izbornih lista dužni su uvoditi posebne mjere na način da zastupljenost muškaraca i žena na listama za izbor zastupnika u Hrvatski sabor, članova u predstavnička tijela jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave i članova u Europski parlament ne bude osjetno neuravnotežena, sukladno članku 12. stavku 3. ovoga Zakona. Sukladno članku 12. stavku 1. ovoga Zakona postupno povećanje podzastupljenog spola mora se postići najkasnije prigodom provedbe trećih redovitih izbora od dana stupanja na snagu ovoga Zakona.“

Članak 12. glasi:

„Provođenjem posebnih mjera promicat će se ravnopravno sudjelovanje žena i muškaraca u tijelima zakonodavne, izvršne i sudbene vlasti, uključujući javne službe te postupno povećavati uključivanje podzastupljenog spola tako da njegova zastupljenost dosegne razinu njegovog udjela u ukupnom stanovništvu Republike Hrvatske. [...] Osjetna neuravnoteženost jednog spola u smislu stavka 2. ovoga članka postoji ako je zastupljenost jednog spola u tijelima političkog i javnog odlučivanja niža od 40%“.

Zakonom su utvrđene i sankcije za nepoštivanje ravnopravne zastupljenosti na listama te su se od raznolikih mogućih sankcija hrvatski zakonodavci odlučili na financijske sankcije. Člankom 35. propisano je da „[p]olitičke stranke i drugi ovlašteni predlagatelji koji prilikom predlaganja lista kandidata/tkinja za izbor zastupnika u Hrvatski sabor, članove predstavničkih tijela jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave, kao i za članove u Europski parlament koji ne poštuju načelo ravnopravnosti spolova utvrđeno člankom 15. ovoga Zakona te ne vode računa o uravnoteženoj zastupljenosti žena i muškaraca na izbornim listama sukladno članku 12. ovoga Zakona, kaznit će se za prekršaj novčanom

⁴ Ovo je poglavlje preuzeto iz CESIjeve analize *Rodna analiza kandidacijskih lista i izabranih zastupnika_ca na parlamentarnim izborima 2015. godine*, ur. Maja Gergorić (2015)

kaznom od 50.000,00 kuna za izbore za zastupnike u Hrvatski sabor i članova u Europski parlament, novčanom kaznom od 40.000,00 kuna za izbore za članove gradskih vijeća i županijskih skupština, odnosno novčanom kaznom od 20.000,00 kuna za izbore za članove općinskih vijeća“.

Kao najproblematičniji dio Zakona o ravnopravnosti spolova činio se dio u Zakonu koji se odnosi na političke stranke. Problematika je bila prisutna i kada se donosio zakon, te se ponovila prije lokalnih izbora 2013. godine. Riječ je o tumačenju trećeg izbornog ciklusa. Pitanje je pokrenula zastupnica Hrvatskih laburista i predsjednica saborskog Odbora za ravnopravnost spolova Nansi Tireli. Formulacija „trećih redovitih izbora“ kao krajnji rok za provedbu članka 12. ostala je otvorena interpretaciji – misli li se na treći izborni ciklus kada moraju proći tri izbora na bilo kojoj razini održavanja ili je treći izborni ciklus shvaćen zasebno za svake izbore tako da moraju proći tri izborna ciklusa za europske, parlamentarne i lokalne (regionalne) izbore zasebno. Odnosno, pitanje je bilo hoće li se kvote provesti na lokalnim izborima 2013. ili na parlamentarnim izborima 2015. godine. Prvo je tumačenje dala Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova koja je smatrala da se „pojam „treći redovni izbori“ odnosi na političke izbore za predstavnička tijela lokalnih i regionalnih samouprava u Republici Hrvatskoj koji će se održati u travnju 2013. godine. Stajalište prema kojem bi se navedeni pojam tumačio kao treći izborni ciklus za svaku razinu vlasti zasebno, i prema kojem bi za osiguranje uravnotežene zastupljenosti izbornih lista trebalo čekati najmanje do 2017. godine, suprotno je načelu stvarne društvene jednakosti spolova propisano člankom 5. Zakona o ravnopravnosti spolova.“

Uz Pravobraniteljicu, isto je mišljenje dao i Vladin ured za ravnopravnost spolova. S druge strane, Odbor za zakonodavstvo i Ministarstvo uprave dali su drugačije tumačenje. Odbor za zakonodavstvo svoj je prijedlog odluke ovako formulirao: „Normativno određenje iz druge rečenice predmetnog stavka "najkasnije prigodom provedbe trećih redovitih izbora od dana stupanja na snagu ovoga Zakona" valja sagledati u smislu odredbi posebnih propisa kojima je uređena provedba izbora članova u predstavnička tijela jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave, izbora zastupnika u Hrvatski sabor i izbora članova u Europski parlament. Obzirom da su uređeni različitim propisima, kojima su utvrđena različita pravila za njihovo provođenje, navedeni izbori predstavljaju zasebne izborne institute“.

Drugim riječima smatraju da se broje treći izbori na svakoj razini održavanja, što bi značilo da će prvi izbori na kojima bi se primjenjivale sankcije bili lokalni izbori 2017. godine, parlamentarni 2019. godine te za Europski parlament 2025. godine. Vlada Republike Hrvatske je na sjednici 08. studenog 2012. odlučila prihvatiti mišljenje Ureda za zakonodavstvo i Ministarstvo uprave odgađajući primjenu članka 15. stavka 2. Zakona o ravnopravnosti spolova do 2017., 2019., odnosno 2025. godine. Nakon sjednice Vlade održana je i sjednica Sabora 14. studenog 2012. na kojoj se raspravljalo o vjerodostojnom tumačenju članka 15. stavka 2. Zakona o ravnopravnosti spolova. Odbor za zakonodavstvo je nakon rasprave o tome je li uopće potrebno tumačenje članka 15. stavka 2. donio nejasan zaključak: „Glede roka od kojeg se mora postići uravnotežena zastupljenost muškaraca i žena u tijelima političkog i javnog odlučivanja on mora odražavati jasno opredjeljenje za ubrzanu dinamiku ostvarivanja načela ravnopravnosti spolova“.

Odluka Hrvatskog sabora donesena je na sjednici 7. prosinca 2012. godine te objavljena u Narodnim novinama, broj 82/2008. Odluka je ista kao i prijedlog odluke koji je dao Odbor za

zakonodavstvo a koja smatra da se ne treba dati vjerodostojno tumačenje članka 15. stavka 2 Zakona o ravnopravnosti spolova jer je rok jasno određen. Ne samo da je jasno određen, već podrazumijeva odgađanje provođenja članka 15., kao što je i Vlada zaključila.

Sve navedeno znači da su prvi izbori na kojima će se primjenjivati sankcije za političke stranke izbori za predstavnička tijela jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave koji će se održati treće nedjelje u svibnju 2017. godine.

Metodologija

U svrhu dobivanja uvida u status žena u političkim strankama uoči lokalnih izbora 2017. godine provedena je online anketa i fokus grupna diskusija pri čemu je fokus grupa imala za cilj objasniti nalaze iz provedene ankete i produbiti razumijevanje procesa u političkim strankama.

Online anketa izrađena putem Google forms programa distribuirana je parlamentarnim političkim strankama te njihovim organizacijama žena te osobno političarkama koje su do sada sudjelovale u različitim aktivnostima CESI ili koje su u našoj bazi kontakata. Anketa je obuhvatila pitanja o kvotama, edukaciji, izbornom angažmanu, stranačkim politikama te strategijama za povećanje političke participacije žena.

Anketu je u periodu od mjesec dana ispunila 91 osoba od čega je njih 59,3% angažirano u Socijaldemokratskoj partiji Hrvatske (SDP) dok je 5,5% članica Hrvatske narodne stranke (HNS), a 22% ostalih, pri čemu je iz opisnih odgovora je jasno da se mahom radi o članicama Orah i Hrvatski laburista što su opet stranke koje su smještene između centra i lijevog centra⁵. Iako se radi o nereprezentativnom uzorku može se steći određeni uvid u status žena u političkim strankama posebice na političkom spektru od centra do lijevog centra. Problem zahvaćanja do žena u desnim političkim opcijama postoji od početka rada CESI na pitanjima političke participacije žena. Iako smo kroz protekli rad uspješno surađivale s pojedinim političarkama u strankama desnice činjenica jest da je njihov broj u našim aktivnostima uvijek bio manji od onih iz političkih stranaka liberalnog i lijevog političkog spektra što se dijelom može objasniti zatvorenošću desnih političkih stranaka spram suradnje s organizacijama civilnog društva, posebice onima ljudskopravaške orijentacije, a istovremeno i činjenicom da kao feministička organizacija u pojedinim pitanjima koje se direktno tiču žena imamo dijametralno suprotne političke stavove.

Kako su anketu dominantno ispunile političarke iz liberalnih i lijevih opcija tako je u konačnici i fokus grupa provedena s grupom od 3 političarke također lijeve političke orijentacije obzirom da je fokus grupa iskorištena kako bi se dublje analiziralo rezultate ankete.

Nastavno na sve navedeno vezano uz uzorak pitanje je možemo li u ovoj analizi govoriti o općem statusu žena u političkim strankama. Ostaje na ženama angažiranim u desnim

⁵ U ovoj analizi pri određivanju stranaka u političkom spektru rukovodimo se njihovom samoidentifikacijom te ne ulazimo u samo pitanje njihovih stvarnih politika. Stoga kad govorimo o strankama smještenima od centra prema lijevom centru mislimo na HNS, OraH, Hrvatske laburiste te SDP.

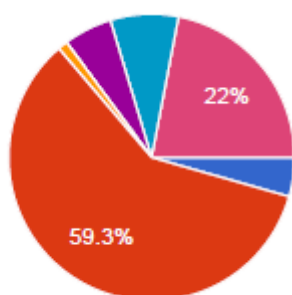
političkim strankama da same vide koliko prepoznaju svoje situacije u rezultatima ove analize.

Na ovom mjestu želimo zahvaliti Ivoni Beus - Richemberg, Andrei Vodanović i Maji Lisac na testiranju upitnika i vrijednim sugestijama za njegovo unaprjeđenje.

Rezultati

Anketa

Kao što je već navedeno, anketa je izrađena putem Google forms programa te je ispunjavana online. U periodu od 28. rujna do 21. studenog 2016. godine anketu je ispunila 91 ispitanica od čega najveći broj ispitanica, njih 59,3% su članice SDP-a, a 22% ostalih političkih stranaka.

HDZ	4	4.4%
SDP	54	59.3%
MOST	1	1.1%
Živi zid	0	0%
HNS	5	5.5%
HSS	7	7.7%
Other	20	22%

Pripadnost političkoj stranci

80% ispitanica u dobi je od 31 do 60 godina, a 18,7% ispitanica spada u kategoriju mladih (18-30 godina). Čak 80% ispitanica kandidiralo se na nekim od izbora (pri čemu neke ispitanice i na više njih), a nešto više od polovice, 55,4%, je i izabrano u predstavnička tijela, a još je daljnjih 9,5% dobilo zamjenski mandat. Ovo ukazuje da su ispitanice iznadprosječno angažirane članice političkih stranaka čime njihovi daljnji odgovori dobivaju dodatnu dimenziju. 77,5% kandidatkinja nije vodilo individualiziranu preferencijalnu kampanju što se donekle može objasniti činjenicom da je većina ispitanica bilo kandidatkinjama na izborima na kojima ne postoji mogućnost preferencijalnog glasovanja⁶.

⁶ O pitanju vođenja preferencijalnih kampanji razgovarale smo i sa sudionicama fokus grupne diskusije. Jedna je sudionica istakla da osobno nije vodila takvu kampanju jer joj je neugodno nametati se, a s druge strane jedna je od sudionica istaknula da njihova stranka nije učinila ništa kako bi kreirala platformu koja bi omogućila kandidatima i kandidatkinjama da pod jednakim uvjetima vode takvu kampanju. Stoga možemo zaključiti da vođenje preferencijalne kampanje u potpunosti ovisi o osobnim sklonostima i kapacitetima samih kandidatkinja. Najveći je problem što primjerice žene koje se nađu na listi, a do tada nisu obnašale neku javnu funkciju koja bi im otvorila prostor u medijima, iako mogu biti izvršne kandidatkinje i potencijalno izvršne zastupnice, nemaju šansu nametnuti se tijekom same kampanje. Također se postavlja pitanje i na koji način stranka šalje pojedine kandidate/kinje u medije ili ih odlučuje promovirati kao svoje kandidate/kinje za funkcije u izvršnoj vlasti čime automatski pomaže pojedinom kandidatu ili kandidatkinji vođenje preferencijalne kampanje.

62,7% ispitanica tijekom svog političkog angažmana susrelo se sa komentarima i "šalama" o ženama u politici, 46,7% s komentarima odjeće i izgleda, a 33,3% sa seksualnim aluzijama u obliku "šala". Većina ispitanica susrela se s više problematičnih ponašanja.

Ignoriranje ili krađa ideja.	33	44%
Seksualne aluzije u obliku "šala".	25	33.3%
Komentiranje vaše odjeće i izgleda.	35	46.7%
Neželjeno dodirivanje od strane kolega/kandidata.	13	17.3%
Zapitkivanje o privatnom i obiteljskom životu (npr. tko vam čuva djecu dok ste vi u kampanji)	20	26.7%
Seksistički napadi od strane protukandidata/kinja.	10	13.3%
Komentari i "šale" o ženama u politici.	47	62.7%
Other	26	34.7%

Odgovori na pitanje "Jeste li se tijekom svog političkog angažmana susreli s nekim od sljedećih ponašanja". Bilo je moguće više odgovora.

68,9% ispitanica nije zadovoljno sudjelovanjem žena na izbornim listama vlastite stranke i istovremeno njih 37,8% konstatira da u njihovim stranačkim statutima postoje kvote, ali se one ne primjenjuju. Na pitanje na koji način kvote utječu na sudjelovanje žena u politici 78,7% ispitanica smatra da one nisu idealno rješenje, ali su nužne, a 37,1% smatra da bi bez kvota puno manje žena bilo izabrano. 11,2% odnosno 10,1% smatra da kvote štete ženama odnosno da izazivaju negativne efekte i kreiraju sukobe između žena i muškaraca.

U obrazloženju svojih odgovora neke od ispitanica napisale su:

- *Smatram da su kvote potrebe jer se jedino na taj način može uspostaviti ravnopravnost žena i muškaraca. Inače se sve ignorira.*
 - *Smatram ih važnim kao metodu za postizanje ravnopravnosti na listama, ne kao konačan cilj. Ipak, ne može se ignorirati činjenica da se uvijek pri kreiranju izbornih lista stvaraju svojevrsni animoziteti zbog kvota i takve "obveze" za pozicioniranje žena na liste.*
 - *Kao što vidimo kvote su u slučaju zadnjih parlamentarnih (izvanrednih) izbora donijele nikada manji broj žena u Saboru, no svejedno mislim da su i dalje potrebne kao "nužno zlo" s potrebnom doradom propisanih kvota koje bi propisivale i broj žena na poziciji od prvog do trećeg mjesta, četvrtog do sedmog i tako dalje.*
 - *Kvote mogu biti odskočna daska kvalitetnoj političarki, da nije njih možda ne bi uspjela doći do pozicije na kojoj se može dokazati i provoditi svoj program.*
 - *Da ne postoje kvote ne bi se vodilo toliko računa oko broja žena na listama niti o broju žena na određenim pozicijama u strankama.*
 - *Smatram da sudjelovanje žena treba biti odabrano zbog njihove kvalitete i znanja a ne samo zbog broja.*
 - *Patrijahalno smo društvo i stoga su kvote nužnost. Kvote su samo alat kako da stignemo do cilja, a cilj je da nas ima više u javnom i političkom životu. Jednog dana nam više neće trebati...nadam se...*
-

Na pitanje smatraju li da aktivnosti nevladinih organizacija utječu na čelnike/ce političkih stranaka da osiguraju veću zastupljenost žena na listama 41,1% odgovorilo je da, a 35,6% da ne utječu, dok je njih 48,9% odgovorilo da se zakonska odredba o uravnoteženim listama koristi kao argument za uključivanje većeg broja žena na listu, a istovremeno njih 40% je odgovorilo da se ne koristi kao argument.

Obzirom na naš uzorak visoko aktivnih žena gotovo 2/3 njih sudjelovalo je na nekoj edukaciji u organizaciji njihove političke stranke no zanimljivo je da je većina tih edukacija bila rodno usmjerena, a u manjoj mjeri se radi o općoj političkoj edukaciji. Navedeno može biti i rezultat specifičan za naš uzorak te bi bilo zanimljivo izraditi analizu obrazovnih programa koje političke stranke provode za svoje članove/ice. Nešto manje ispitanica, ali značajan broj, njih 60,2% sudjelovalo je na edukacijama nevladinih organizacija i tu dominiraju edukacije CESIja i Zaklade Friedrich Ebert (pri čemu ovdje postoji mogućnost da se radi o edukacijama koje Zaklada suorganizira s političkim strankama, op.a.).

Na pitanje na kakvim edukacijama bi voljele sudjelovati najčešće se spominju javni nastup, komunikacijske vještine uključujući pregovaranje, rad lokalne i regionalne samouprave, organizacija kampanja te rad s biračima/cama.

Sukladno uključenosti na izborne liste 2/3 ispitanica aktivno je sudjelovalo u pripremi programa za izbore pri čemu njih 65,6% smatra da teme rodne ravnopravnosti jesu zastupljene u programima, ali ne dovoljno.

Na pitanje čemu doprinosi veće sudjelovanje žena u politici 75,6% ispitanica tvrdi da pridonosi razvoju demokracije, pluralizma, gospodarskom napretku i razvoju društva u svakom pogledu, 72,2% smatra da doprinosi demokratskoj pravednosti jer žene imaju pravo odlučivati o svojoj sudbini, a 67,8% smanjivanju rodnih stereotipa i predrasuda.

Iako je iz prethodnih odgovora prilično razvidno da su ispitanice pohađale niz edukacija, kao najvažniju strategiju i aktivnost koju treba poduzimati za povećanje sudjelovanja žena u politici 70,8% sudionica smatra da je to edukacija, a iza nje sa 62,9% slijedi osnaživanje ženskih organizacija.

U stranačke Statute unjeti odredbe o najmanje 40% žena na izbornim listama i to sukladno sistemu zatvarača.	54	60.7%
Poticati osnaživanje i djelovanje stranačkih organizacija žena na svim razinama stranke te ih uključivati u izradu stranačkih programa	56	62.9%
Organizirati i poticati edukaciju članica i članova stranke o rodno osviještenoj politici i rodnoj ravnopravnosti.	63	70.8%
Stranke trebaju izraditi akcijski plan djelovanja za postizanje uravnotežene zastupljenosti žena i muškaraca u stranačkim tijelima.	51	57.3%
Other	12	13.5%

Odgovori na pitanje "Prema Vašem mišljenju koje aktivnosti i strategije bi trebalo poduzimati i koristiti kako bi se povećalo sudjelovanje žena u politici? (moguće više odgovora)"

I na kraju upitnika ostavili smo mogućnost da ispitanice napišu neke dodatne komentare i ideje vezano uz političku participaciju žena i ovdje izdvajamo tri komentara koja problematiziraju pitanje obitelji kao ključa rodne ravnopravnosti. Obzirom na aktualno problematiziranje nataliteta i mjera koje idu u smjeru učvršćivanja položaja žena kao majki-kućanica izdvajamo ih kao sukus rasprava koje ćemo neizbježno voditi u narednom razdoblju

i koji za ukupno postizanje rodne ravnopravnosti imaju i veću važnost od same implementacije kvota:

- *Kada ženama omogućimo jednake prihode za isti posao, kada raspodjelimo obveze svakodnevnice, kada izbacimo vjeronauk iz škola, kada ... sve to bude biti će i žena u svim sferama društva i živjeti ćemo u zreloj demokraciji i vjerojatno se neće zvati Hrvatska.*
- *Prava politička participacija žena počinje u porodici. Ženama treba pomoći da na novi način osvijeste svoju ulogu u vlastitoj obitelji. Mit o ženama kao držačima tri ugla kuće je vrlo perfidan način da se žena uspješno i relativno neuočljivo podjarmi.*
- *Začuđujuće je koliko se malo govori o ženama i ženskom životu; od pubeteta, odrastanja, trudnoće, poroda, majčinstva, bračnog života. Jedino donekle pravedno rješenje je osigurati ženi kućanici i majci redovni financijski prihod jer je dom njeno radno mjesto i fizičku ispomoć u kućnim poslovima kako bi imala barem malo vremena za samu sebe i svoje potrebe.*

Fokus grupna diskusija

Na fokus grupnoj diskusiji bilo je predviđeno sudjelovanje 5 žena aktivnih u političkim strankama s iskustvom rada i u savjetodavnim te predstavničkim tijelima na lokalnoj, područnoj i nacionalnoj razini. U konačnici su u diskusiji sudjelovale tri političarke. Svrha diskusije je bila dobiti dublji uvid u rezultate ankete te u aktualni trenutak vezano uz status žena u političkim strankama. Diskusija je provedena u trajanju od 1 sata i 30 minuta u prostorijama CESI u studenom.

Sudionice diskusije detektirale su nekoliko ključnih problema vezano uz status žena u političkim strankama:

1. Unutarstranački izborni proces izrazito je demokratski deficitaran. Iako prema stranačkim statutima postoji proces kandidiranja koji ide od općinskih i gradskih preko županijskih organizacija i u konačnici do najviših stranačkih tijela, sudionice diskusije ističu da je u tome ključna figura ona predsjednika stranke koji od dobivenih kandidatura odlučuje tko ide na listu, pritom donekle uvažavajući postojeće odnose snaga na terenu (na kojem su pak opet dominantno muškarci predsjednici organizacija ili čelnici JLP(R)S-a). Predsjednici stranaka biraju svoje "ekipe" i ono što je bilo upravo očito ako uspoređujemo izbore 2015. i 2016. kako se mnogim osobama promijenila pozicija na listama ovisno o aktualnom šefu stranke i unutarstranačkim odnosima snaga.

"Žena ima onoliko koliko stariji muškarci koji su na pozicijama moći dozvole. Isto vrijedi i za mlade. I tu faktor educiranosti žena, političko iskustvo žena, uronjenost u lokalnu zajednicu i probleme, znači sve ono što bi trebao biti neki objektivni faktor ne igra apsolutnu nikakvu ulogu jer su unutarstranački procesi krajnje arbitrarni. A to znači da šef stranke ima moć posložiti listu, ima neki demokratski proces koji služi za opravdanje procesa, ali ma koga općinske i gradske organizacije kandidirale, mlado, staro, muškarca ili ženu, svejedno. Na listi završavaju oni koje predsjednik stranke na listi želi."

Drugi problematični moment je prema mišljenju jedne sudionice što se izglasavanje lista na stranačkim tijelima tempira pred krajnji rok za njihovu predaju Državnom izbornom povjerenstvu što dovodi ta tijela u poziciju ucijenjenih na prihvaćanje takvih lista jer u protivnom mogu onemogućiti svojoj stranci da izađe na izbore.

2. Izostanak političkog sadržaja u političkim strankama usko je povezan s prvom točkom. Jedna sudionica je to definirala rekavši:

"Prije smo pričali o politikama, a danas pričamo o ljudima".

U takvim okolnostima do izražaja značajno dolaze neformalne mreže, a koje su posebno jake među muškarcima te istovremeno sva educiranost, stručnost i angažman kao objektivni pokazatelji padaju u drugi plan:

"Kad nema sadržaja, onda se dečki raspodjele. Jer nema drugog kriterija".

Na što se nadovezala jedna od sudionica:

"Potpuno smo se umirili, akcije su svrha sami sebi i konstantno se bavimo samo izborima odnosno ljudima. Jesmo li za njega ili protiv njega, a sadržaj je potpuno isčeznuo".

3. Politička slabost organizacija žena pri političkim strankama koja se očituje ispražnjenošću političkim sadržajem te pristajanjem na stereotipnu ulogu bavljenja humanitarnim radom i socijalnim pitanjima o čemu jedna od sudionica kaže:

"Ono što se nama servira je domena parasocijalnog rada i razmišljanje da svatko tko je žena se razumije u pitanja socijalne politike. Za mene je to užasno uvredljivo. I u principu osim te domene ništa drugo nije ponuđeno".

Organizacije žena koje okupljaju žene samo temeljem spola bez konkretnih (feminističkih) politika koje bi stajale u pozadini takvog angažmana ne čini te organizacije relevantnim faktorom pa i prigovori na liste s njihove strane bivaju odbačeni ili ignorirani.

"O participaciji žena se priča isključivo kada su u pitanju liste. Ženski aktivizam i žensko angažiranje u politici nikad nije tema u redovnom političkom stanju. A nakon što prođu izbori s listama na kojima je bilo malo žena o tome se više ne razgovara. Ako se počne pričati o kvotama tu je automatski animozitet, o tome nitko ne želi razgovarati, o tome se više nikome ne da, ni nama samima se više ne da slušati vlastite misli. A i često se žene također strašno bune kada se želi o tome pričati jer ima bitnijih stvari i tu je problem elementarne solidarnosti i razumijevanja politike i vrijednosti koje zastupamo".

4. Zazor od feminizma i ženskog organiziranja (uključujući i onog neformalnog) izrazito je prisutan pa i u strankama lijevice od kojih bi se očekivala progresivna vrijednosna orijentacija. Paradoksalno, unatoč deklarativnom zauzimanju za rodnu ravnopravnost, žene lijevice su u lošijoj poziciji od žena desnice jer se od njih očekuje zastupanje feminističkih stavova, propitivanje odnosa moći između muškaraca i žena te se očekuje da se uz vlastitu struku i specijalizaciju bave ili barem očituju o određenom setu pitanja kao što su nasilje nad ženama, kvote ili reproduktivna prava, a istovremeno njihovo bavljenje tim temama izaziva iritaciju u stranci, negativni sentiment i među samim stranačkim kolegama te im zapravo

otežava napredovanje i/ili puko političko djelovanje. S druge strane od žena na desnici se to ne očekuje niti se one pozicioniraju na takav način te se svim tim pitanjima bave "potiho".

Sudionice se slažu da je u proteklih 16 godina vidljivo srozavanje po svim ovim točkama u političkim strankama s naglaskom na stranke lijevog centra te je i aktualni status žena i udio žena u Hrvatskom Saboru odraz toga⁷.

Kao krucijalno sudionice diskusije vide vraćanje sadržaja u politiku i stavljanje pitanja žena na stranački dnevni red kao i pitanja ideje demokracije kao participativne i reprezentativne da bi bila demokracija te kako je istaknula jedna sudionica "radikalne metode":

"Treba nastaviti raditi sve što smo i do sada radile jer je to važno i ne smije se napustiti. Edukacija i osnaživanje žena, pogotovo žena u nepovoljnom položaju, u ruralnom području, mladih žena. Treba nastaviti inzistirati na kvotama i ako je moguće na zip sistemu. Potrebno je inzistirati na specifičnim kampanjima za žene koje promoviraju žene i programe za žene. No to ne može biti sve. Na razini političke akcije treba se izradikalizirati, primjerice da niti jedna žena ne potpiše očitovanje za listu ako se ne ispoštuje kvota".

No, kako je nadodala druga sudionica:

"Za radikalizaciju treba postojati solidarnost. Ne znam kako je stvoriti, ali na tome trebamo raditi".

⁷ Ovdje treba napomenuti da SDP kao najjača stranka parlamentarne ljevice nakon posljednjih parlamentarnih izbora ima jedan od najmanjih udjela žena u svome Klubu zastupnika/ca u svojoj povijesti (5 zastupnica što čini 13,5%, a u odnosu na primjerice mandat 2011-2015 ili mandat 2007 - 2011 kada je udio žena u njihovom Klubu bio 34%) te je time sasvim sigurno doprinio ukupnom mizernom postotku žena u Hrvatskom saboru. To pak nadalje pokazuje da udio žena u politici u Hrvatskoj očito ovisi o stanju političkih stranaka liberalnog i socijaldemokratskog opredjeljenja obzirom da stranke desnice već godinama stagniraju na otprilike istom postotku, a što je vidljivo iz svih dosadašnjih analiza.

Zaključno

Na ovom mjestu možemo napisati preporuke koje pišemo od 2007. godine od kada izdajemo ove analize jer sve one i dalje vrijede kao relevantne:

- Stranke trebaju imati razrađenu strategiju uključivanja žena u sve aktivnosti te izraditi akcijski plan djelovanja za postizanje uravnotežene zastupljenosti žena i muškaraca u stranačkim tijelima,
- Stranke trebaju svoje statute uskladiti sa Zakonom o ravnopravnosti spolova te provoditi kvotu od 40% prema sistemu zatvarača u stranačke statute na izbornim listama,
- Stranke trebaju poticati osnaživanje i djelovanje stranačkih organizacija žena na svim razinama stranke te ih uključivati u izradu stranačkih programa,
- Stranke trebaju organizirati i poticati edukaciju članica i članova stranke o rodno osviještenoj politici i rodnoj ravnopravnosti,
- Stranke trebaju više uključivati mlade osobe, posebice mlade žene,
- Potrebna je rodna edukacija sudaca i sutkinja, Državnog izbornog povjerenstva te svih ostalih koji su dužni implementirati sankcije iz Zakona o ravnopravnosti spolova,
- Potrebna je suradnja između institucija kako bi se uspješno provele financijske sankcije svim strankama koje na ovim izborima nisu provele kvotu na kandidacijskim listama⁸.

No, uz to pokušajmo zamisliti nemoguće: izgrađivanje snažnih, solidarnih mreža žena unutar i izvan političkih stranaka koje će biti spremne poduzeti radikalne akcije svaki puta kada se suoče sa seksizmom i nepoštivanjem temeljnog političkog prava u demokraciji: BITI BIRAN(A). Takve mreže zasigurno nije lako izgraditi kao što nije lako suočiti se sa silinom stranačkog aparata koji je spreman samljeti svaku pobunu. Radikalna vremena zahtjevaju radikalne akcije i u ovom trenutku opće društvene i političke krize, strelovitog rasta alt-right pokreta te opće rezignacije ili možemo vratiti sadržaj u politiku kroz artikuliranje (i) feminističkih vrijednosti ili možemo svjedočiti općem rasapu uključujući i postignuća u području rodne ravnopravnosti.

⁸ Konkretno preporuke su preuzete iz posljednje CESIjeve analize *Rodna analiza kandidacijskih lista i izabranih zastupnika_ca na parlamentarnim izborima 2015. godine*, ur. Maja Gergorić (2015) a koja je objedinila i preporuke navođene u prethodnim analizama.